

Mensenrechten en religie

Eddy Lagae

De Verklaring van de Rechten van de Mens (1948) behoort tot de grote verwezenlijkingen van de twintigste eeuw. In haar voetspoor ontstonden heel wat gelijkaardige verklaringen die haar concretiseren, rechtskracht geven of verder ontwikkelen. Haar invloed reikt verder dan de letter van de tekst. Ze is een symbool geworden, een 'magna charta'.

De Fundamentele Doelstellingen van het ACW 'Waar het om gaat' verwijzen ernaar: "Overeenkomstig de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens wordt de samenleving zo ingericht, dat iedereen solidair en gelijkwaardig kan genieten van de fundamentele politieke, sociale, economische en culturele rechten. Zowel personen als groepen hebben, zonder onderscheid, wettelijke en feitelijke mogelijkheden om deze grondrechten af te dwingen en te verdedigen" (nr. 1).

In *Politiek en het 'goede leven'* (Leuven, Acco, 1981) omschrijft B. De Clercq de Verklaring als "het meest universele credo dat ooit werd beleden en dat geen kettters of afvalligen schijnt te dulden". Tot haar grote invloed behoort zeker dat de mensenrechten tot het

funderende argument voor de ethiek uitgegroeid zijn. Ze vormen het sjabloon voor een hedendaagse ethische argumentatie. Ze vervangen de traditionele - religieuze en andere - funderingen voor de ethiek. Spontaan verwijzen wij naar de mensenrechten en niet meer naar modellen zoals het natuurrecht, de sociale leer van de kerk e.d.m.

We gaan in op de historiek en de context van het ontstaan van de mensenrechten; op de evolutie van de kerk; en op een aantal kritische houdingen.

HISTORIEK EN CONTEXT VAN ONTSTAAN

Het jaartal zegt al veel: 1948. We zijn kort na de Tweede Wereldoorlog en het ontstaan van de Verenigde Naties (VN). De Verklaring heeft alles met het voorgaande te maken. Na de gruwelen van de wereldbrand en van de dictaturen die eraan voorafgingen en die de oorzaak waren, wil men een duidelijk halt toeroepen aan deze praktijken. De oprichting van de VN in 1945 is een eerste stap. Een tweede belangrijk instrument worden de Rechten van de Mens. Men beoogt een algemene verklaring die universeel geldig kan zijn, al is er geen juridische afdwingbaarheid voorzien. Die komt pas later: in Europa in 1950 met het

Eddy Lagae, doctor in de moraaltheologie, is sinds 1980 priester van het bisdom Brugge. Hij is professor aan het grootseminarie van Brugge en sinds 1997 ook geestelijk adviseur van het VKW (Verbond van Kristelijke Werkgevers).

Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en de Fundamentele Vrijheden, en dan weer op VN-niveau in 1976 met het in voege treden van de twee conventies bij de Universele Verklaring die reeds in 1966 aangenomen werden, namelijk over de burgerlijke en politieke rechten respectievelijk de economische, sociale en culturele rechten.

De Verklaring bestaat uit een preambule, gevolgd door 30 artikelen. De eerste 28 beschrijven de rechten, artikel 29 gaat over de plichten tegenover de gemeenschap en artikel 30 over de interpretatieregels.

De laatste zin van de preambule maakt duidelijk dat het niet om een strikt juridische tekst gaat. De Verklaring biedt een ideaal aan dat dient bevorderd, zowel in het beleid en in de wetgeving als in het onderwijs en de opvoeding. "Op grond daarvan proclameert de algemene vergadering deze universele verklaring van de rechten van de mens, als het gemeenschappelijk door alle volkeren en alle naties te bereiken ideaal, opdat ieder individu en elk orgaan van de gemeenschap, met deze Verklaring voortdurend voor ogen, ernaar zal streven, door onderwijs en door opvoeding de eerbied voor deze rechten en vrijheden te bevorderen, en door vooruitstrevende maatregelen, op nationaal en internationaal terrein, deze rechten algemeen en daadwerkelijk te doen erkennen en toepassen, zowel onder de volken van Staten, die Lid van de Verenigde Naties zijn, zelf, als onder de volken en gebieden, die onder hun jurisdictie staan".

De Verklaring bevat geen enkele religieuze verwijzing. Maar aan haar ontstaan werken

katholieken en christenen volop mee: o.m. de Franse filosoof Jacques Maritain. Maar ook de toenmalige nuntius in Parijs, Guiseppe Roncalli, die in 1958 paus Johannes XXIII zal worden, is een gewaardeerd gesprekspartner voor de politici. In een universele, wereldomspannende tekst voor alle toenmalige en toekomstige leden van de VN kan er moeilijk een referentie staan aan een bepaalde godsdienst of confessie. Een pragmatische aanpak wou zoveel mogelijk weerstanden voorkomen.

De onmiddellijke context voor de Verklaring is hiermee aangeduid. Er is evenwel een langer historisch proces te beschrijven. Dat neemt een aanvang in de middeleeuwen met de toekenning van rechten en vrijheden aan steden en standen. Voorbeelden zijn de Magna Charta (1215), waarbij de Engelse koning aan de kerk, de baronnen en de steden en hun burgers bepaalde 'rechten en vrijheden' garandeert en belooft te eerbiedigen. In Brabant omschrijft het Charter van de Blijde Inkomst (1356) de rechten en vrijdommen van de Brabantse steden en adel. Kenmerkend hierbij is dat de rechten verleend worden door de vorsten, die daarmee als het ware de bron van alle rechten blijven.

Een tweede grote stap is het gevolg van de reformatie en de godsdienstoorlogen. De christelijke confessies blijken niet in staat om vrede onder elkaar te bereiken. De overheid legt een vredesregeling op. Dit gebeurt met de vrede van Westfalen (1648). Een absolutistische staatsopvatting komt tot stand waarbij de staat zich onafhankelijk opstelt tegenover kerkgemeenschappen en stilaan ook tegenover hun moraal.

Eddy Lagae

Sedert 1978 maakt Johannes Paulus II van de verdediging van de rechten van de mens een speerpunt van zijn publieke spreken.

”

In dezelfde periode (eerste helft van de zestiende eeuw) leidt de kolonisatie van Latijns-Amerika door Spanje en Portugal tot miskenning van de rechten van de indianen. Daartegen groeit kritiek, niet alleen in Latijns-Amerika (o.a. door Bartholomeus de las Casas en Vlaamse missionarissen), maar ook aan de Spaanse universiteiten, zoals te Salamanca. Francesco de Vitoria, dominicaan en professor theologie en raadgever van keizer Karel V, verdedigt de rechten van de indianen op basis van het natuurrecht. Hun rechten moeten evenzeer gerespecteerd worden als die van andere mensen, net zoals hun rechten als volk. Het feit dat ze een andere godsdienst belijden of dat hun morele gebruiken anders zijn, doet deze rechten niet teniet. De Europeanen hebben wel het recht om het evangelie te verkondigen en handel te drijven, maar niet om van deze mensen slaven te maken en hun staatsstructuur af te schaffen ten voordele van een koloniaal systeem. De Vitoria wordt beschouwd als één van de grondleggers van de mensenrechten en kreeg een standbeeld in het VN-gebouw. De bij ons meer bekende Nederlandse jurist Grotius zal in het begin van de zeventiende eeuw een gelijkaardige rechtstheorie opbouwen zonder een beroep te doen op een religieus fundament.

Een verdere belangrijke stap zijn de *Virginia Bill of Rights* en de Onafhankelijkheidsverklaring, beide uit 1776, in de VSA. Deze verklaringen gaan verder dan de Magna Charta. Het gaat niet langer om 'toegekende rechten' die de overheid als het ware welwillend toestaat. De mensenrechten liggen integendeel aan de basis van elke vorm van samenleving en moeten door de overheid

nageleefd worden. De Franse revolutie proclameert in 1789 een eigen Verklaring van de Rechten van de Mensen en de Burgers. De verdere ontwikkeling van de Franse revolutie met haar terreur en veroveringsoorlogen brengt in Midden-Europa de idee van de mensenrechten in diskrediet. Men zoekt er een eigen weg die in de twintigste eeuw uitmond in het nationaal-socialisme. En daarmee zijn we opnieuw bij de onmiddellijke aanleiding tot en context van de Tweede Wereldoorlog.

Eddy Lagae

De islamitische staten maken voorbehoud bij het niet-religieus karakter van de Verklaring, bij de godsdienstvrijheid, bij de gelijkheid van man en vrouw.

”

En wat valt er op religieus-ethisch vlak te zeggen over de ontwikkeling van de mensenrechtenverklaringen?

In de *Virginia Bill of Rights* is er een samenspel van religieuze en rationalistische motieven. We kunnen het omschrijven als een

christelijk humanisme: "De godsdienst of de verering die wij onze Schepper *verplicht* zijn en de manier waarop wij deze plicht vervullen, kunnen alleen door rede en overtuiging bepaald worden en niet door dwang of geweld. Daarom bezitten alle mensen een gelijk recht op vrije godsdienstuitoefening, overeenkomstig de stem van hun geweten" (art. 16).

In Europa daarentegen keert Voltaire zich tegen de kerk en het christendom: "De mens is toegerust met de rede, niet om binnen te dringen in het goddelijk bestaan, maar om gelukkig te leven op deze wereld". Consequent daarmee stelt hij aan de koning van Pruisen voor om een einde te maken aan het christendom, dat alleen nog voor het gewone gepeupel zin heeft, maar niet voor de nadenkende mens. Ook Rousseau keert zich tegen het christendom omdat dit een onderscheid maakt tussen een tijdelijk en een geestelijk

gezag en daardoor verdeeldheid zaait. De Verklaring van de Rechten van de Mensen en de Burgers draagt een uitgesproken anti-kerkelijk en anti-christelijk ressentiment in zich. Artikel 10 verklaart desondanks dat niemand mag vervolgd worden wegens zijn mening, zelfs van religieuze aard, zolang men de openbare orde niet schendt. Maar iedereen kent de geschiedenis van de vervolgingen tijdens deze revolutie.

In de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens is er geen verwijzing naar een religieuze overtuiging. Evenmin wordt een filosofisch stelsel genoemd. Maar er is een terecht vermoeden dat de Verklaring aansluit bij de ethiek van de Verlichting die de mondigheid en de autonomie van het individu op de voorgrond plaatst. De mondigheid betekent een bevrijding uit de autoritaire structuren (inbegrepen de religieuze) en uit de verslaving aan de eigen lusten en willekeur.

Tot het project van de Verlichting behoort het voornemen om een universeel ethos te formuleren.

HOUDING VAN DE KERK

Na de Franse revolutie is de houding vooral afwerend. De secularisatie van de kerkelijke goederen en andere 'praktische' gevolgen betekenen een serieuze machtsinlevering voor de kerk. Daarnaast is er de regelrechte vervolging en de poging om het christendom af te schaffen. Kerkgebouwen worden afgebroken of verkocht, of veranderd in tempels van de rede. Dit laatste gebeurde ondermeer met de Notre Dame te Parijs, waar aartsbischop Jean Baptist Gobel (+1794) het hoofdaltaar vervangt door een altaar van de rede.

Het katholicisme en het pausdom voelen zich bedreigd en reageren gespannen. Gregorius XVI, paus van 1831 tot 1846, verbiedt om in de pauselijke staten gasverlichting en spoorwegen aan te leggen. Hij betitelt deze laatste als "chemins d'enfer". In de encycliek *Mirari vos* (1832) veroordeelt hij de persvrijheid. In de moderne ontwikkelingen ziet men voor alles een propaganda van het laïcisme en het liberalisme. Merkwaardig is dat de Belgische grondwet van 1830 als één van de eerste in Europa de liberale vrijheden in zich draagt, en de steun van het Belgisch episcopaat krijgt. Maar rond 1860 kan niemand meer ontkennen dat overal waar liberalen aan de macht

komen, zij spoedig antikerkerlijke wetten uitvaardigen. Paus Leo XIII, die nuntius geweest was in België, brengt een opening teweeg: hij bepleit de studie van de wetenschappen binnen het thomisme. In *Rerum novarum* beschrijft hij de wantoestanden van de arbeidersgroep en formuleert het magna charta van de

sociale leer en de ontluikende christelijke arbeidersbewegingen. In de eerste helft van de twintigste eeuw nemen Pius XI en Pius XII het op voor de rechten van de mensen. Johannes XXIII prijst met de encycliek *Pacem in Terris* (1963) de rechten van de mens duidelijk aan: "Ieder mens is een persoon. Dat wil zeggen, hij is een wezen begaafd met verstand en een vrije wil. Hij heeft dus uiteraard rechten en plichten, die direct en gelijktijdig voortvloeien uit zijn eigen natuur. Ze zijn daarom algemeen, onschendbaar, absoluut, onvervreemdbaar" (art. 9). In dezelfde lijn ligt het tweede Vaticaans concilie met de constitutie *Gaudium et Spes* en met de verklaring over de godsdienstvrijheid (1965): "In hun relaties hebben de mensen de verplichting elkaar te waarderen en te behandelen als sub-

Eddy Lagae

De menselijke verhoudingen raken gejuridiseerd. Paradoxaal genoeg leidt dit tot meer rechtsonzekerheid in de samenleving.

”

jecten, niet als objecten, middelen of dingen". De Volwassenen-katechismus van de Duitse bisschoppen uit 1995 verklaart in alle openheid: "Door de mensenrechten te baseren op de waardigheid van de menselijke persoon erkent de kerk de strevingen en de overwegingen die in het geestelijk klimaat van het humanisme, het rationalistisch natuurrecht en de Verlichting, geleid hebben tot het begrip van deze moderne tijd van het recht op vrijheid en gelijkheid".

De kerkelijke documenten bieden een religieuze fundering of omschrijving voor de rechten van de mens. We citeren uit *Pacem in Terris*: "In het licht van de geopenbaarde waarheid moeten wij de *menselijke waardigheid* nog veel hoger schatten. De *mensen* zijn verlost door het bloed van Jezus Christus, door de genade zijn zij kinderen en vrienden van God geworden, gesteld tot erfgenamen van de eeuwige glorie" (art. 10). Gelieve erbij te denken dat deze encycliek als eerste ook gericht was tot "alle mensen van goede wil". Elke mens is beeld van God en dit beeld-zijn is een fundament voor de bescherming van de rechten van mensen.

Sedert 1978 maakt Johannes Paulus II van de verdediging van de rechten van de mens een speerpunt van zijn publieke spreken. Hij gebruikt dit sterk t.a.v. de communistische regimes in Oost-Europa, hij bepleit er ontwikkelingskansen voor de Derde Wereld mee. In het Westen stelt hij de aporie van een losgeslagen individualisme en rechtencultuur aan de kaak. Tijdens zijn pontificaat komt de vraag van 'mensenrechten' in de kerk aan de orde.

Eddy Lagae

Net zo min als een taal begrepen wordt aan de hand van de grammatica alleen, zo is een ethiek méér dan een verzameling van rechten.

”

BEDENKINGEN EN VRAGEN BIJ EEN MENSENRECHTEN-DISCOURS

Het is allerminst de bedoeling om de rechten van de mens in twijfel te trekken. De vragen die hier aan bod komen, worden gedeeld door mensen van verschillende levensbeschouwelijke strekking. Ik denk dat veel van de kritiek te maken heeft met de extrapolatie van de mensenrechten. Men gebruikt ze voor doeleinden waarvoor ze niet bestemd zijn, of men maakt er een absoluut en exclusief denkmodel van. We spreken daarom van het 'mensenrechtendiscours'. Het gaat om een vorm van spreken en argumenten die verder reikt dan de letterlijke woorden van de Verklaringen. Deze teksten zijn a.h.w. een eigen leven beginnen leiden met extrapolaties, interpretaties en verruiming. Dit nu net is voorwerp van de kritiek die we hier aanduiden.

Een eerste bedenking mikt op het individualisme

Het gevaar voor individualisme komt onrechtstreeks tot uiting in het feit dat er drie generaties mensenrechten zijn. Er zijn ten eerste de individuele vrijheidsrechten: recht op leven en op lichamelijke integriteit, op vrijheid van godsdienst, op vrijheid van mening en meningsuiting. Het gaat hier voornamelijk om het recht op niet-inbreuk of niet-inmenging in de persoonlijke levenssfeer. Een tweede generatie zijn de sociale, economische, culturele rechten: het recht op vrije onderneming, medezeggenschap, ontspanning, opleiding, arbeid, woning. De derde generatie zijn de solidariteitsrechten. Ze

weerspiegelen een groeiend bewustzijn van solidariteit van mensen over de wereld en een diep verlangen naar gerechtigheid: recht op vrede, op communicatie, op culturele verscheidenheid en autonomie, op een ecologisch leefbaar milieu, op deelname aan het gemeenschappelijk erfgoed van de mensheid, op ontwikkeling en zelfbeschikking van de volkeren. Volkeren worden eveneens drager van rechten. Deze laatste generatie overstijgt het individualisme.

Bij de stemming in 1948 onthield de Sovjetrussische afgevaardigde zich omwille van het individualistisch karakter van de Verklaring. Ze bevat alleen puur formele en lege rechten. In de 'socialistische' (d.w.z. marxistische) opvatting ligt de basis van de mensenrechten in de samenleving. De mensenrechten worden erkend in functie van de ontwikkeling binnen de revolutionaire strijd: "De grondrechten en de ermee overeenstemmende basisplichten zijn de juridische uitdrukking van een en dezelfde objectieve noodzaak en aan haar verwerkelijking te moeten en te kunnen bijdragen is de opdracht, de plicht en het recht van ieder individu... De socialistische grondrechten normeren de vrijheid van de persoon volgens de maatschappelijke noodwendigheid en de materiële mogelijkheden, doordat zij aan iedereen het recht verzekeren en de plicht opleggen tot deelname aan de belangrijkste vormen van de maatschappelijke activiteit..."

Een tweede bedenking sluit daarbij aan en verwijt de te sterke nadruk op de rechten, met voorbijgaan aan verbondenheid en verplichtingen

Als iedereen alleen maar denkt en handelt in termen van rechten, leidt dit tot een juridise-

ring en conflictualisering in de samenleving. Mensen komen zo in conflict, want de rechten van de een komen in botsing met de rechten van de ander. Mensen komen tegenover elkaar te staan als rivalen; ze spannen rechtszaken in om hun recht afdwingbaar te maken. De menselijke verhoudingen raken gejuridiseerd. Paradoxaal genoeg leidt dit tot meer rechtsonzekerheid in de samenleving. Je loopt steeds meer de kans om gevat te worden in een juridische procedure, zonder dat je je er bewust van bent een wet overtreden te hebben. Ieders situatie en handelen kan immers uitgelegd worden als een tekortdoen aan de rechten van anderen.

STAPSTENEN

1950: Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens.

1966: Internationale Conventie over de burgerlijke en politieke rechten; en de Internationale Conventie over de economische, sociale en culturele rechten, beide met juridische kracht sedert 1976 en door België geratificeerd in 1980.

1969: Amerikaanse Mensenrechtenconventie.

1975: Slotakte van Helsinki.

1981: Afrikaanse Verklaring van de Rechten van de Mensen en de Volkeren.

1997: ontwerp van Algemene Verklaring van de Mensenplichten.

Om daaraan tegemoet te komen, maakt in september 1997 de *Interaction Council* een ontwerp van "Algemene mensenplichten-verklaring" publiek. Zetelen in deze raad: Helmut

Schmidt, Jimmy Carter, Simon Perez. Maar werken ook mee: Hans Küng, kardinaal Franz König, Richard Rorty. Het ontwerp spreekt niet over plichten, maar over verantwoordelijkheden. Het ontwerp is veeleer een morele aansporing dan een echte rechtstekst en kan dus niet zomaar omgezet worden in teksten met een juridisch en afdwingbaar karakter.

De bedenkingen van onze Raad van State bij het wetsvoorstel over euthanasie kaderen evenzeer in dit rechten-denken. De Raad vindt het voorstel niet strijdig met de Europese Conventie van de Rechten van de Mens, omdat het het recht op leven eerbiedigt. Niemand wordt verplicht tot euthanasie. Maar wie zijn leven beëindigd wil zien, kan deze vraag naar voren brengen als een uiting van 'recht hebben op bescherming van het leven'. Volgens deze interpretatie beschermt de Conventie het recht op leven, niet het leven zelf. Binnen de bescherming van dit recht kunnen mensen in bepaalde omstandigheden verklaren dat ze gedood willen worden. De wet verzekert iedereen de kans om zijn recht uit te oefenen. Men kan hierbij de bedenking maken dat mensen niet het recht krijgen om afstand te doen van andere fundamentele rechtsgoederen: niemand mag zichzelf als slaaf aanbieden, het arbeidsrecht is in veel opzichten dwingend enz. Trouwens, ook de euthanasievraag kán slechts in bepaalde omstandigheden en de patiënt kan geen subjectief recht uitoefenen t.a.v. zijn arts om zijn dood af te dwingen.

Een derde bedenking is dat het mensenrechtendiscours westers-rationalistisch van inslag is

Eddy Lagae

Merkwaardig is dat de Belgische grondwet van 1830 als één van de eerste in Europa de liberale vrijheden in zich draagt, en de steun van het Belgisch episcopaat krijgt.

”

Het westerse kwam tot uiting bij de stemming in 1948 omdat er, zoals gezegd, bezwaren waren vanwege de communistische en de islamitische staten. Nadien ontstonden een Europese, een Afrikaanse en een Amerikaanse Conventie voor de Mensenrechten om rechtskracht te geven aan de Verklaring. Dit gebeurde evenwel niet voor de

Arabische landen net zomin als voor de Aziatische landen. Meteen is er in een groot deel van de wereld geen juridische afdwingbaarheid: India telt 900 miljoen mensen, China 1,2 miljard en Indonesië 200 miljoen. De islamitische staten maken voorbehoud bij het niet-religieus karakter van de Verklaring, bij de godsdienstvrijheid, bij de gelijkheid van man en vrouw. Bij de Aziatische volkeren is de verhouding tussen persoon en gemeenschap anders dan in het Westen. De gemeenschap staat er meer centraal dan het individu. Azië heeft de Verlichting niet meegemaakt. Maar diens levensbeschouwing en cultuur mogen niet benaderd worden in termen van achteropblijven tegenover de westerse. In een artikel over Afrikaanse moraaltheologie lezen we dat Afrika over eigen basismetaforen voor de ethiek beschikt. Het schaarste-denken wordt er overstegen door de metafoor van de overvloed aan leven. En opnieuw primeert de gemeenschap op het individu. Het is pas binnen een gemeenschap dat de persoon tot persoon wordt. Een rechten-discours kan deze rijkdom van leven en van gemeenschap niet vertolken. Net zo min als een taal begrepen wordt aan de hand van de grammatica alleen, zo is een ethiek méér dan een verzameling van rechten.

Een vierde bedenking is dat de universele ambitie van het mensenrechtendiscours de

indruk wekt dat de wereldgodsdiensten aan elkaar gelijk zijn of gelijk moeten worden en dat de godsdiensten pure instrumenten worden voor de ontplooiing van de mensenrechten

We volgen de Duitse oecumenische theoloog Hans Küng, die een project voor een wereldethiek uitgewerkt heeft: 'Weltethos'. Bij de uitbouw van een universeel ethos, zoals dit van de mensenrechten, is er een taak weggelegd voor de wereldgodsdiensten. Zij kunnen overtuigende zedelijke motivaties aan hun gelovigen aanbieden. Ze overtuigen omdat levensechte modellen inspireren tot navolgen: Boeddha, Jezus Christus, Lao-tse, Mohammed. Verder beantwoorden ze de vraag naar de zin van het leven en de geschiedenis: of dit nu met het klassieke jodendom omschreven wordt als 'opwekking', met het hindoeïsme als 'moksja', met het boeddhisme als 'nirwana' of met het taoïsme als 'onsterfelijkheid'. Hans Küng gaat ervan uit dat de godsdiensten elkaar kunnen vinden in het bestrijden van het kwaad en het bevorderen van het goede. Maar soms ontbreekt daartoe de goede wil en de erkenning van de eigen fouten. In de meeste wereldgodsdiensten bestaan er immers tekorten t.o.v. de mensenrechten, of spanningen en conflicten tussen concrete specifiek-godsdienstige eisen en een algemeen-humane ethiek. Enkele voorbeelden: in het katholicisme is er het verbod op anticonceptie; in het islamitisch fundamentalisme is er de onterechte behandeling van vrouwen, dissidenten en niet-moslims; in het hindoeïsme is er de handhaving van het kastesysteem enz. Küng beweert desondanks dat de grote

wereldgodsdiensten overeenkomen in de vijf grote geboden van menselijkheid: niet doden, niet liegen, niet stelen, geen ontucht bedrijven, de ouders eren en de kinderen liefhebben. Daarenboven vindt hij de gouden regel van het morele handelen (doe een ander niet wat jezelf niet wil ondergaan) terug bij Confucius, in het jodendom, in het christendom en in de categorische imperatief van Kant. Voor Küng is de interreligieuze dialoog een voorwaarde om tot vrede te komen. Hij wil daarbij de eigenheid van de verscheidene godsdiensten niet bagatelliseren. Maar hij biedt geen verdere concrete uitwerking.

Eddy Lagae

De Verklaring van de Rechten van de Mens (1948) bevat geen enkele religieuze verwijzing. Maar aan haar ontstaan werkten katholieken en christenen volop mee.

”

Critici vinden dat Küng het allemaal nogal vlotjes en als vanzelfsprekend beschrijft. Zij vinden dat hij te snel de basisregels voor het universele ethos poneert. Hij veronachtzaamt daarbij de verschillen tussen de godsdiensten en doet evenmin recht aan de complexiteit van de huidige samenleving. Wat betekent het concreet dat men onschuldigen niet mag doden i.v.m. de sharia? Wat is de omschrijving van echtbreuk? Wat is de positie van de vrouw? Het project 'Weltethos' zoals het nu voorligt, botst snel op zijn grenzen als men het gaat toepassen op de concrete ethische problemen. Die hebben een maatschappelijke component en vereisen een *dito* aanpak. Hierbij komen vragen kijken van maatschappelijke analyse en ethische criteria voor maatschappelijk handelen. We kunnen verwijzen naar de discussies i.v.m. de Tobintaks, de bestrijding van het terrorisme en zijn oorzaken, de vragen rond de biotechnologie. Theologische en ethische overtuigingen zijn niet voldoende om tot een oplossing te komen. Daarenboven is het

Weltethos geformuleerd als een verzameling van plichten en niet van rechten. Spanningen tussen plichten en rechten zijn niet uit te sluiten. Het project biedt nog geen oplossing om daar een evenwicht in te vinden.

Projecten als dit van het wereldethos zijn zeker zinvol, net zoals verklaringen over de mensenrechten, maar ze mogen niet heenglijden over de verscheidenheid die effectief aanwezig is. De diversiteit van culturen, religies en economische systemen is geen achterhaalde zaak voor een universele ethiek, maar kan een bron zijn van groei en ontwikkeling.

Mia Doornaert formuleert scherp de spanningen n.a.v. de VN-Conferentie over racisme, september 2001 te Durban: "De grote fout van Durban is gewoon dat de conferentie ooit plaatsvond. Tussen de VN-lidstaten bestaat nu eenmaal onvoldoende eensgezindheid over morele waarden en burgerrechten om sereen en vruchtbaar over raciale discriminatie en xenofobie te discussiëren. De VN moeten bestaan omdat de wereld een forum nodig heeft waar alle staten van de wereld met elkaar praten. Laat dat volstaan en laat de VN geen hoogmissen organiseren die de illusie moeten scheppen dat er ook een 'wereldgemeenschap' bestaat".

Eindigen met een verwijzing naar 11 septem-

ber 2001 mag dan al goedkoop lijken, maar lijkt me toch betekenisvol. We hebben dit forum waar staten en groepen met elkaar praten meer dan nodig. Dit veronderstelt wederzijds respect, en dit is dan het meest fundamentele mensenrecht. Gelovig zijn en respect opbrengen voor andermans overtuiging kunnen samengaan. Soms ontwaar ik een weinig respectvolle houding in het per se wegbannen van religie uit het maatschappelijk leven. Men doet alsof er maar twee mogelijkheden zijn: ofwel 'beheerst' een religie het maatschappelijk leven ofwel dient de religie verwezen te worden naar de intieme gewetensovertuiging van het individu. Dit laatste speelt in de kaart van een eenzijdige beheersing van de samenleving door het economisch denken.

Tegen deze achtergrond lees ik de Fundamentele Doelstelling nr. 12 van het ACW: "Alle mensen en groepen krijgen de ruimte om hun geloof te beleven, maar het openbare leven wordt niet beheerst door een of andere godsdienst of levensbeschouwing. De evangelische geloofscultuur geeft diepgang en daadkracht aan het maatschappelijk project van de christelijke arbeidersbeweging en aan de inzet van haar leden". De vraag die hierbij kan gesteld worden: wat (?) beheerst nu het openbare leven? Is het 'economisme' ook geen levensbeschouwing of zelfs religie?